

**TARBIYA DARSLARIDA NUTQNI RIVOJLANTIRISH
USULLARI VA INTEFAOL METODLAR**

*Yulduz Hamroyeva,
Samarqand viloyati, Kattaqurg` tumanidagi
4-umum ta`lim maktabi direktori*

*Haqiqat Hamroyeva,
Samarqand viloyati, Kattaqurg`on tumanidagi
17-umum ta`lim maktabi direktori*

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarbiya darslarida nutq o`stirishning shakl va vositalari haqida so`z yuritiladi.

**Kalit so`zlar:** ta`lim-tarbiya, nutq, nutq o`stirish, erkin fikrlash, so`z, bog`lanishli nutq, ibrat.

Muhtaram Prezidentimizning “Yangi O`zbekiston strategiyasi” kitobida to`g`ri ta`kidlanganidek, ‘Biz uchun ma`naviyat- insonlar o`rtasidagi o`zaro ishonch, hurmat va e`tibor, xalq va davlat kelajagini birgalikda qurish yo`lidagi ezgu intilishlar, ibratli fazilatlar majmuasidir. Boshqacha aytganda, ma`naviyat – jamiyatdagi barcha siyosiy ijtimoiy munosabatlarning mazmuni va sifatini belgilaydigan poydevordir. Bu poydevor qancha mustahkam bo`lsa, xalq ham, davlat ham shuncha kuchli bo`ladi”.¹

Yosh avlod ta`lim-tarbiyasi, kamoloti haqida qayg`urish xalqimizga xos azaliy qadriyatlardandir. Bugun shiddat bilan rivojlanayotgan dunyoda munosib o`rni va ovozigaga ega, yuragida milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat tuyg`usi jo`shib turgan barkamol avlodni, jahon andozalariga to`liq javob beradigan raqobatbardosh malakali kadrlarni tayyorlashda mehridaryo ustozlarning xizmati beqiyos.

Bugungi kun o`qituvchisi-oddiy o`qituvchi emas, u zamon bilan hamnafas, hamqadam bo`lishi kerak. Bugungi kun o`qituvchisi o`quvchuga tayyor ma`lumotni berish bilan cheklanib qolmay, balki ta`lim oluvchini ijodiy fikrlashga

¹ Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. Т.: “Ўзбекистон” нашриёти, 2021. Б.199.

yo'naltiradigan, uning o'zlashtirilgan ma'lumotini prognozlaydigan mutaxassis hamdir. Shu o'rinda buyuk yozuvchi Abdulla Qahhorning "Kuydirish uchun kuyish, ardoqlash uchun ardoqlanish shart" degan qimmatli fikrini e'tirof etish joizdir. Ona tili ta'limining bosh maqsadi – og'zaki va yozma nutq ko'nikmasini, to'g'ri va ifodali fikrlash malakasini tarkib toptirishdan iborat. darslarida o'quvchilarda ijodiylik, mustaqil fikrlash, ijodiy fikr mahsulini nutq sharoitiga mos ravishda yozma usullarda to'g'ri, ravon ifodalash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etadi. Har bir o'qituvchidan qaysi fan, qanday dars turidan qat'i nazar har bir dars jarayonida bevosita o'quvchining og'zaki va yozma nutq salohiyatini rivojlantirib borish talab etiladi.

Dars jarayonida o'quvchi o'z mulohazalarini kichik-kichik kontekstlar orqali yozma tarzda yoritishlari lozimdir. Bu borada o'quvchilarni shunday dalil-isbot topish ko'nikmalarini egallashga o'rgatish kerakki, natijada bildirilgan fikrni qarshi tomonning muhokama qilishiga o'rin qolmasin. Shundagina o'quvchilar tengdoshlarining qarashlarini hurmat qilishga yoki xususiy tasavvurlarini sinfdoshining fikri oldida ojiz ekanligini tan olishga o'rganadi, eng asosiysi, ularda erkin fikr yuritish ko'nikmalari shakllana boradi.

Zamonaviy o'qituvchiga xos bo'lgan muhim sifatlardan biri-har doim biror narsani o'ylab topishga intilish, o'quvchilarni ham shunga undash. Agar pedagog o'quvchini tushuna olsa, uning ichki hissiyotlari va intilishlarini anglasa, u, albatta, o'quvchining qalbini ochish uchun mos kalitni topadi. Ta'lim jarayonida o'quvchining og'zaki va yozma nutq salohiyatini rivojlantirish borasida innovatsion texnologiyalardan unumli foydalanilmoqda hamda bunday ish uslubi o'z samarasini ko'rsatmoqda. Interfaol yondashuv o'qituvchilar uchun dars jarayonini yaxshi tashkil etishga qulay muhit yaratadi. O'quvchilarning o'zaro fikr almashishlariga imkon beriladi, muvofiq sharoit yaratiladi. Yechimini kutayotgan masalalarni hamjihatlikda muhokama etadilar, yechadilar. Vaziyatdan chiqishda hamkorlikda yechim topadilar. Olgan axborotlari asosida bilimlarini bir-birlariga namoyish etadilar. Bir-birlaridan ilhomlanib, ruhiy qoniqish hosil qiladilar. Har bir ishtirokchi o'zini ta'lim mazmunining muallifidek his etadi. Ta'lim mazmunini to'la o'zlashtirishga

erishadilar. asosida bilimlarini bir-birlariga namoyish etadilar. Bir-birlaridan ilhomlanib, ruhiy qoniqish hosil qiladilar.

O'quvchilardan berilgan matnlarni o'qib, shu asosda fikrni davom ettirish talab etiladi. Bu matnlar orqali o'quvchida quyidagi xususiyatlar shakllanadi:

1. Diqqat qilish, e'tiborli bo'lish.
2. Xatolarni anglashga o'rganish.
3. To'g'ri va xatosiz yozish ko'nikmasini rivojlantirish.
4. O'quvchida mantiqiy fikrlash salohiyatini o'stirish.
5. Fikrni ijodiy yondashgan holda izchil davom ettirish.
6. Unli va undoshlar talaffuzi, imlosiga doir bilimlarni mustahkamlaydi.

O'quvchilar xatolar ustida mustaqil ishlab, ijodiy izlanish asosida matni tugallikka olib kelishadi. Barchaning diqqati bir nuqtaga qaratilib, monitordagi xatosiz yozilgan matn namoyish etiladi, bu usul orqali o'quvchilar o'z xatolarini nazorat qilishadi.

Bunday interaktiv o'yin o'quvchining bilimini charxlab, to'g'ri va xatosiz yozish ko'nikmasini shakllantiradi. O'quvchilarning faolliklari va qiziqishlarini oshirish maqsadida o'rganilayotgan mavzuni har turli paradokslarga bog'lab bayon etish, fikrni yozuvda asoslash hamda tegishli tahlillar orqali to'g'ri xulosalarga kelish uslubi ham ancha qo'l keladi. Bunda o'quvchilarning so'zlarni to'g'ri qo'llash mahorati rivojlantiriladi:

1. Agar bola xavfsizlikda yashasa, u o'ziga va atrofdagilarga ishonadi.
2. Agar bola do'stlik bilan yashasa, u yer yuzi yashash uchun ajoyib joy ekanligini anglaydi.
3. Agar bola rostgo'ylik va adolatda yashasa, u haqiqat va adolat nimaligini o'rganadi.

“G'oyalar gilami” interfaol metodi ham yozma nutq savodxonlik darajasini oshirish omillaridan biridir. O'qituvchi tomonidan tayyorlab qo'yilgan so'zlar shajarasidan o'quvchilar yangi so'zlar hosil qilishadi yoki bo'lmasa “Kapalak” usulida qo'shimchalar orqali yangi so'zlar hosil qilinib, o'sha so'zning xatosiz yozilishi ta'minlanadi.

Masalan: kitob, kitobxon, kitobsevar, kitoblar, kitobda, kitobdan...

O'quvchi umumlashgan tushunchalar orqali o'z fikrini izchil va xatosiz yozib boradi, talaffuzi va imlosida farqlanishi bor so'zlar tushuntiriladi.

O'quvchining bilimlari, his-tuyg'ulari, fikrlarini yozma ravishda bayon etish uning ma'naviyati va ma'rifati ko'zglasidir. Shunday ekan, qadimdan otabobolarimiz, buyuk siymolarimizning yozma savodxonlikni yaxshilashdagi xatti-harakatlari, mislsiz xattot bo'lishga intilishlari hech kimga sir emas. Hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan o'quvchilarning yozma savodxonligi, uni xato va kamchiliklarsiz bayon etishi dolzarb masaladir. Bu masalani bartaraf etish, yechimini izlab topish har bir pedagogdan, ayniqsa, ona tili o'qituvchilaridan ilmiy salohiyat, mas'uliyat va sabot talab etadi. Ta'limning shunday muhitini yaratish kerakki, unda o'quvchi o'zini shaxs deb sezsin, unga bo'lgan e'tiborini tuysin. Agar o'qituvchi dars davomida "muvaffaqiyat muhitini" tashkil etib, o'quvchida o'qishda muvaffaqiyat qozonishiga yordam bersa, uning o'z kuchi va iqtidoriga ishonchini orttirib borsa takomillashgan o'quv jarayoni ham o'z-ozidan yuzaga keladi. Oshkoralik, ishtirokchilarning o'zaro hamkorligi, ular keltirgan dalillarning tengligi, hamkorlikdagi bilimlar banki, o'zaro baholash va nazorat imkoniyati bilan belgilanadigan ta'limiy muloqot manbai yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Мирзиёев Ш. Янги Ўзбекистон стратегияси. Т.: "Ўзбекистон", 2021.
2. "O'zbek tilining imlo lug'ati", Toshkent- "O'qituvchi", 1995.
3. N.Mahmudov, A.Nurmonov, A.Sobirov, V.Qodirov, Z.Jo'raboyeva. "Ona tili", 5-sinf darsligi. Toshkent.: "Ma'naviyat", 1995..
4. N.Mahmudov, A.Nurmonov, A.Sobirov, D.Nabiyeva. "Ona tili", 6-sinf darsligi. Toshkent.: "Tasvir", 2018.
5. "O'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim". Umumta'lim maktablari o'qituvchilari uchun o'quv modullari, 1-modul, Toshkent.: 2020.